

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**КОРЕКЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ В
ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕЛЕМЕНТАМИ КАЗКОТЕРАПІЇ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗСОм-24
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта.
Логопедія»

Анохіної Тетяни Володимирівни

Керівник доктор філософії зі спеціальної
освіти, доцент кафедри дошкільної і
спеціальної освіти Сіденко Ю.О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Особливості формування лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку.....	7
1.2. Методи корекції лексико-семантичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку	13
1.3. Значення казкотерапії у корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку.....	16
Висновки до розділу 1.	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ КОРЕКЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКОТЕРАПІЇ.....	23
2.1. Діагностична методика визначення рівнів лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку.....	23
2.2. Результати констатувального етапу дослідження	30
2.3. Ефективність впровадження казкотерапії та її вплив на розвиток лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку	33
Висновки до розділу 2.	43
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку є однією з центральних проблем сучасної логопедії та спеціальної психології, адже здатність дитини правильно використовувати слова, узагальнювати поняття, формувати словникові групи та будувати зв'язні висловлення визначає рівень її мовленнєвої і соціальної компетентності. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) формування лексико-семантичної складової відбувалося зі значними труднощами через обмежений словниковий запас, порушення засвоєння значень слів, недостатню здатність до узагальнень та труднощі у побудові зв'язних висловлювань.

Дослідженням проблеми розвитку лексико-семантичної складової мовлення у дітей із ЗНМ займалися А. Богуш, О. Кулик, Р. Левіна, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Вчені вивчали закономірності формування словникового запасу та лексико-семантичних понять, з'ясовували специфіку труднощів, з якими стикалися діти, та визначали ефективні методи корекції. Було встановлено, що без системного і поступового підходу до формування лексико-семантичної складової неможливе успішне засвоєння граматичних структур, розвиток зв'язного мовлення та адекватна комунікація. Науковці дійшли висновку, що ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від індивідуалізації підходу, комплексного використання ігрових технологій та включення казкових сюжетів, що стимулюють мовленнєву активність дітей із ЗНМ.

Використання казкотерапії як інноваційного підходу в корекції мовлення у дітей із ЗНМ досліджували М. Замелюк, Л. Коновалова, О. Ласточкина, Т. Павлюк, В. Тарасун, В. Тишкун, М. Шеремет та ін. Вони виявили, що казки сприяли розвитку словникового запасу, формуванню узагальнень, розвитку зв'язного мовлення та соціальної взаємодії дітей. Казкові сюжети стимулювали мовленнєву активність, допомагали засвоювати нові слова та розуміти логіку подій, що забезпечувало більш ефективне навчання. Дослідниці зазначали, що

казкотерапія створювала позитивну емоційну атмосферу на заняттях, підвищувала мотивацію дітей до мовленнєвої діяльності та сприяла формуванню комунікативної компетентності.

Розглядаючи старший дошкільний вік як критичний період для розвитку мовлення, науковці підкреслювали важливість раннього і системного втручання. Ю. Бойчук, О. Казачінер, І. Мартиненко, М. Шеремет досліджували вікові особливості формування лексико-семантичної складової та довели, що саме в цьому віковому періоді можлива максимальна ефективність логопедичної корекції. Вказували, що своєчасне втручання запобігало подальшим труднощам у навчанні та соціальній взаємодії дітей означеної нозології.

Виходячи з актуальності теми, практичної значущості наукових напрацювань та потреби у пошуку ефективних методів корекції мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення, була обрана тема дослідження: **«Корекція лексико-семантичної складової мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку елементами казкотерапії».**

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування елементів казкотерапії у корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення 3 рівня.

Завдання:

- проаналізувати психолого-педагогічну та логопедичну літературу з проблеми розвитку та корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня;
- визначити рівень сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня за допомогою діагностичних методик;
- розробити та експериментально перевірити ефективність використання логопедичних занять з казкотерапії у корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Об'єкт: процес корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет: корекція лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку елементами казкотерапії.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної та логопедичної літератури; систематизація наукових джерел; узагальнення результатів досліджень; *емпіричні:* педагогічне спостереження; метод педагогічного експерименту; аналіз і порівняння результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база: Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №202 Криворізької міської ради, м. Кривий Ріг.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали експериментального дослідження можуть бути використані логопедами, вихователями дошкільних закладів, психологами та батьками для планування та реалізації індивідуальної і групової корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівня). Застосування елементів казкотерапії у процесі корекційних занять дозволяє ефективно стимулювати розвиток словникового запасу, формування узагальнень, розвиток зв'язного мовлення та комунікативної активності дітей, поєднуючи навчальну діяльність із емоційною підтримкою. Отримані результати можуть бути використані для розробки методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників і програм для педагогів і батьків, що сприятиме підвищенню ефективності логопедичної роботи, розвитку комунікативної компетентності та соціальної адаптації дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Апробація результатів дослідження: IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (12-13 травня 2025 р.). м. Кривий Ріг.

Публікації: Анохіна Т., Сіденко Ю. Значення казкотерапії у збагаченні словника дітей з порушеннями мовлення старшого дошкільного віку. Матеріали

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. За заг. Ред. Ковшар О. В., Суятинової К. Є. Кривий Ріг: КДПУ. 2025. С. 131-135.

Структура. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел (40) і додатків. У тексті магістерської роботи міститься 8 таблиць та 3 рисунка. Загальний обсяг роботи складає 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості формування лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку

Поняття «загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) було вперше системно введене у логопедичну науку під керівництвом Р. Левіної, яка у 1960-х роках разом із колегами окреслила це порушення як «таку форму мовленнєвої аномалії, при якій порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться і до звукової, і до змістовної сторони мовлення» (при збереженому слуху та інтелекті) [19]. Подальші дослідження, зокрема М. Шеремет, розвинули класифікацію цього порушення за рівнями тяжкості, що дає змогу диференціювати етапи розвитку мовлення та планувати корекційні заходи [20].

Таблиця 1.1.

Класифікація видів загального недорозвинення мовлення (ЗНМ)

Рівень ЗНМ	Характеристика	Особливості мовлення
I рівень	Майже відсутнє словесне мовлення, переважають жести, лепет, одиничні слова.	Активний словник дуже обмежений, фразове мовлення відсутнє.
II рівень	Поява фразового мовлення, але з великою кількістю фонетичних, граматичних та лексичних порушень.	Простий синтаксис, значні порушення звукової та словникової частини.

III рівень	Розгорнуте фразове мовлення, словниковий запас значно ширший, але залишаються порушення в лексико-граматичній, фонетичній, семантичній структурі.	Діти можуть будувати речення, але: неточне вживання слів, спрощений синтаксис, залишки звукових порушень, труднощі з контекстом і смисловими зв'язками.
IV рівень	Майже сформоване мовлення, але залишаються незначні порушення, переважно фонетичні чи фонематичні.	Дитина висловлює думку майже вільно, але допускає помилки.

Питанням формування лексико-семантичної сторони мовлення у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку присвятили свої дослідження низка вітчизняних учених. Вивченням структури мовленнєвого дефекту та шляхів його подолання займалися С. Конопляста, І. Садовнікова, О. Ткаченко, М. Шеремет та ін. [19; 20; 34]. У спільних наукових розробках цих учених було доведено, що формування лексико-семантичної системи у дітей із ЗНМ відбувалося з порушенням міжрівневих зв'язків між словниковим запасом, граматичною будовою та когнітивними операціями узагальнення. Результати досліджень засвідчили, що за умов цілеспрямованого навчального впливу, зокрема через семантичне моделювання, використання наочності, ігрових та комунікативних методів, спостерігалася позитивна динаміка розвитку лексико-семантичної складової мовлення. Це підтвердило доцільність комплексного, інтегративного підходу, у якому взаємодія педагога, логопеда та психолога забезпечувала поступове розширення словникового запасу, формування семантичних полів та розвиток усвідомленого вживання лексики у дітей дошкільного віку із (ЗНМ) III рівня.

У сучасному науковому підході до вивчення лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним

недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III рівня слід відзначити системність дефіцитів у засвоєнні словникового запасу. Активний лексичний банк цих дітей здебільшого формується під впливом безпосереднього сенсорного та життєвого досвіду; домінує номінація предметів побутової сфери, базових дій і простих ознак. При цьому пасивний словник також обмежений: багато лексем усвідомлюються фрагментарно або утримуються лише у зв'язках із конкретною ситуацією. На когнітивному рівні відзначається недостатня диференціація понять: діти важко оперують узагальненнями, не виділяють родові ознаки, мають обмежену здатність до категоризації. Процеси збереження і відтворення лексичних одиниць характеризуються високою вразливістю – слова легко забуваються або використовуються невірно за семантичною специфікою. Унаслідок цього самоідентифікація нової лексики уповільнена, потребує багаторазового експліцитного навчання у контекстах із наочними опорами та спеціально структурованою репетицією [21; 23].

Формування семантичних зв'язків у дітей із (ЗНМ) III рівня характеризується якісними деформаціями, що проявляються в порушенні встановлення видових, частково-цілих та асоціативних мереж лексем. Семантичні поля у таких дітей мають нечіткі межі: понятійні групи формуються неповно, з пропусками ключових елементів, або складаються за переважно перцептивними (зоровими, тактильними) ознаками, а не за суттєвими функціональними чи властивісними характеристиками об'єктів. Це призводить до частих семантичних невідповідностей у вербальній поведінці: помилкові асоціації, надмірне уніфікування лексичних одиниць і неможливість побудувати широкі асоціативні ряди. На рівні лексичного ядра спостерігається слабка інтеграція між синонімічною та антонімічною мережею, що ускладнює оперування смисловими відтінками і точне семантичне позиціонування слова в мовленні. Ці порушення вказують на дефіцит внутрішньої організації семантики, який потребує системної корекційної роботи з метою створення зразків структурування семантичних полів та послідовного формування тематичних і функціональних зв'язків.

Розуміння лексичного значення у дітей із (ЗНМ) III рівня має виражену контекстну залежність і обмежену гнучкість семантичного репертуару. Часто вербальна інструкція або назва сприймається через допоміжні канали (жест, міміка, інтонація) і без цих опор точність розуміння суттєво падає. Наявні труднощі включають: сприйняття багатозначних слів лише в одному, найпоширенішому значенні; проблеми з інтерпретацією переносних і метафоричних значень; знижену здатність виділяти смислові компоненти складних одиниць лексики (наприклад, розрізняти властивість і дію в словосполученнях). Також характерною є тенденція до буквального тлумачення фразеологічних одиниць та епітетів. На когнітивному рівні це відображає низький рівень абстрактного семантичного оперування, дефіцит семантичної гнучкості та недостатню інтеграцію лексичного й контекстного аналізу. Для ілюстрації системних відмінностей між нормативним і порушеним розвитком у тексті логічно представлено порівняльну таблицю, що узагальнює основні компоненти, їхній стан у нормі, характерні порушення при ЗНМ III рівня та орієнтири корекційної роботи.

Таблиця 1.2.

Порівняльна характеристика формування лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку з нормотиповим мовленнєвим розвитком та із ЗНМ III рівня

Компонент лексико-семантичного розвитку	Норма (старший дошкільний вік)	Діти із ЗНМ III рівня
<i>Словниковий запас</i>	Широкий, включає узагальнення, антоніми, синоніми, багатозначні слова	Обмежений, переважає конкретна побутова лексика; нездатність до швидкого розширення
<i>Семантичні зв'язки</i>	Сформовані родо-видові та асоціативні мережі	Нестійкі, поверхові, орієнтовані на перцепцію

<i>Розуміння значення</i>	Контекстно незалежне, розпізнавання переносних значень	Контекстно залежне, труднощі з метафорою і фразеологією
<i>Використання слів у мовленні</i>	Точне, доречне, з урахуванням смислових відтінків	Часті парафрази, неправильні заміни, узагальнення за зовнішніми ознаками
<i>Узагальнення та класифікація</i>	Уміння групувати за суттєвими ознаками	Узагальнення поверхове або відсутнє
<i>Зв'язність висловлювання</i>	Логічна, послідовна	Фрагментарна, ситуативна, бідна на лексичні засоби

Лексичні помилки у дітей із ЗНМ III рівня мають певну специфіку і впливають на семантико-прагматичну адекватність висловлювання:

- поширені семантичні заміни: замість цільного терміна дитина вживає сусідні за сприйняттям або функцією назви (наприклад, «ложка» замість «чашка»; «їхати» замість «ходити»).
- мають місце вербальні парафазії – продуктивні спотворення, що відображають неповне засвоєння семантичної структури слова (ущільнення або розширення значення).
- парафрази як компенсаторний механізм вживання слова: коли доступ до цільної лексики ускладнений, дитина використовує описову конструкцію або перифраз (наприклад, «те, чим ми їмо суп» замість «ложка»).
- спостерігаються лексико-семантичні спрощення – тенденція до ужитку найпростішої або найчастіше вживаної форми для позначення цілої категорії явищ [10; 13; 18].

Ці типи помилок свідчать не лише про дефіцит словникового запасу, а й про порушення механізмів добору та селекції семантичних ознак в акті мовленнєвого продукування. Наявність таких помилок обумовлює соціальну та

комунікативну неадекватність висловлювань, знижує ефективність комунікації з однолітками та дорослими.

Взаємозв'язок лексико-семантичної складової з іншими компонентами мовлення має інтегративний характер і виконує роль фундаменту для побудови зв'язного мовлення. Недостатність лексико-семантичних навичок впливає на граматичну організацію висловлювання: брак потрібних лексем спонукає до використання спрощених синтаксичних конструкцій, скорочення речень, уникнення підрядних і складних речень. Крім того, дефіцит семантичної структури перешкоджає формуванню логічних та причинно-наслідкових зв'язків у розповідях: діти не в змозі послідовно реконструювати хронологію подій або встановити причинно-наслідкові ланцюги, оскільки відсутні необхідні семантичні маркери (часові та причинні лексеми, узагальнення, терміни зв'язку). На фоні фонологічних та артикуляційних труднощів слабшає відтворення морфологічних форм, оскільки процес добору лексеми та формотворення взаємозалежні. З позицій психолінгвістики це означає, що дефіцит семантики послаблює доступ до лексико-морфологічних представлень, ускладнює вербалізацію думки. Отже, корекційні заходи повинні бути комплексними: робота з лексикою повинна супроводжуватися розвитком когнітивних операцій (аналіз, синтез, узагальнення), тренуванням синтаксичних схем і фонологічною підтримкою з метою забезпечення цілісного відновлення мовленнєвої діяльності [28; 31; 32].

Отже, лексико-семантичні порушення у дітей із ЗНМ III рівня є багатовимірним феноменом, що охоплює дефіцити словникового запасу, порушення семантичних мереж, контекстну залежність розуміння та специфіку лексичних помилок. Практичні наслідки цього аналізу в логопедичній та корекційно-педагогічній роботі передбачають системне поєднання тематичного збагачення словника, тренування семантичних операцій, моделювання семантичних полів, використання наочно-семантичних опор (схеми, картки, піктограми), а також інтеграцію цих заходів у діяльнісні та комунікативні вправи для підвищення переносності навичок у природні ситуації спілкування.

1.2. Методи корекції лексико-семантичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку

Формування лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III рівня має системні дефіцити, що проявляються у звуженому словниковому запасі, нечіткості семантичних зв'язків, низькій здатності до узагальнень та труднощах у доборі слів за змістом і контекстом. Корекційна робота в цьому випадку повинна бути цілеспрямованою, комплексною та поетапною, враховувати когнітивні, комунікативні та сенсорні особливості дітей. Науковці (А. Голуб, А. Кібець, А. Турубарова, Л. Трофименко, М. Шеремет) у своїх експериментальних дослідженнях встановили, що систематичне використання методів семантичного моделювання, наочно-схематичних опор і ігрових комунікативних вправ забезпечує поступове розширення словникового запасу, формування семантичних полів і розвиток узагальненої лексики, що є необхідним для становлення зв'язного мовлення [6; 14; 18; 19].

Методи корекції лексико-семантичних порушень у дітей із ЗНМ III рівня можна деталізовано розподілити за основними напрямками:

1. *Лексико-семантичний напрям* передбачає систематичне формування словникового запасу, уточнення значень слів, роботу над узагальненням, розширенням активного та пасивного словника. До методичних прийомів входять: тематичне групування слів, робота з синонімами, антонімами, багатозначними словами, побудова асоціативних рядів. Наприклад, у процесі заняття діти можуть формувати групи слів за темами «Тварини», «Рослини», «Предмети побуту», виділяючи спільні ознаки та властивості.

2. *Психолінгвістичний напрям* орієнтований на розвиток когнітивних операцій, які забезпечують оперування словами та їхніми значеннями. Методичні прийоми включають аналіз словесних рядів, вправи на класифікацію та категоризацію, співставлення ознак предметів. Наприклад, дитина може сортувати предмети за ознаками «великий–малий», «твердий–м'який», що одночасно активує семантичний аналіз і розвиває логічне мислення.

3. *Комунікативно-ігровий напрям* спрямований на активацію мовленнєвої ініціативи та формування зв'язного висловлювання через гру. Сюжетно-рольові ігри, моделювання ситуацій спілкування та вправи на діалог дозволяють дитині практикувати добір слів у реальних комунікативних контекстах. Наприклад, під час гри «Магазин» дитина опановує лексику «товар—ціна—купівля», відпрацьовує узгодження слів і логічну послідовність дій.

4. *Візуально-асоціативний напрям* використовує схеми, картки, піктограми, ілюстрації, що допомагають закріпити значення слів і встановити асоціативні зв'язки. Наприклад, слово «ліс» підкріплюється схемою з деревами, птахами, грибами, що дозволяє дитині створити внутрішню семантичну карту та активізувати пам'ять.

5. *Когнітивно-семантичний напрям* інтегрує мовленнєву діяльність із розвитком пізнавальних процесів. Інтерактивні бесіди, тематичні обговорення, дослідницькі завдання стимулюють мислення, узагальнення, аналіз та синтез інформації, сприяючи формуванню цілісного семантичного поля. Наприклад, обговорення теми «Вода» може включати класифікацію станів води, джерела, застосування, що розвиває одночасно мовлення та когнітивні навички [35; 36; 37].

Таблиця 1.3.

Структура корекційних методів розвитку лексико-семантичної складової мовлення у дітей із ЗНМ III рівня

Напрямок роботи	Методичні прийоми	Основні завдання	Очікуваний результат
Лексико-семантичний	Семантичне групування слів, добір синонімів, антонімів, узагальнюючих понять	Формувати системні зв'язки між словами, уточнювати значення	Розширення активного та пасивного словника, усвідомлене вживання лексем

Психолінгвістичний	Аналіз словесних рядів, класифікація за змістом, вправи на категоризацію	Розвивати операції узагальнення, класифікації, аналізу	Підвищення рівня семантичної узгодженості мовлення
Комунікативно-ігровий	Сюжетно-рольові ігри, мовленнєві ситуації, вправи на діалог	Стимулювати мовленнєву активність і ініціативу	Покращення зв'язного висловлювання, розвиток діалогічності
Візуально-асоціативний	Використання піктограм, логічних схем, ілюстрацій	Формувати асоціативні зв'язки між словом і образом	Стійке засвоєння лексичного значення, підвищення мовної пам'яті
Когнітивно-семантичний	Інтерактивні бесіди, тематичні обговорення, дослідницькі завдання	Залучати пізнавальну активність у процес мовлення	Формування цілісного лексико-семантичного поля та когнітивного розвитку

Системність та поетапність реалізації наведених напрямів забезпечує поступове оволодіння дитиною із ЗНМ III рівня лексико-семантичними узагальненнями. На початковому етапі відбувається уточнення та активізація словникового запасу через ігрові ситуації; на середньому – усвідомлення зв'язків між словами, побудова семантичних рядів; на завершальному – перенесення сформованих умінь у комунікативно-мовленнєву діяльність.

Корекційні методи реалізуються з урахуванням науково обґрунтованих принципів:

1. Принцип наочності – використання схем, карток, піктограм та ілюстрацій для формування асоціативних зв'язків;
2. Принцип системності та послідовності – поетапне формування лексико-семантичних навичок від активізації словника до застосування в комунікативних ситуаціях;
3. Принцип диференціації – адаптація вправ до рівня мовленнєвого розвитку та індивідуальних особливостей дитини;
4. Принцип активності та мотивації – активна участь дитини у мовленнєвих, ігрових та дослідницьких завданнях для підвищення ефективності навчання;
5. Принцип інтеграції пізнавального та мовленнєвого розвитку – одночасне стимулювання мислення, узагальнення, класифікації та формування семантичних зв'язків [18; 22].

Таким чином, ефективність методів корекції лексико-семантичних порушень у дітей із ЗНМ III рівня визначається не окремими прийомами, а їхньою інтеграцією в єдину систему, орієнтовану на формування повноцінного мовленнєвого спілкування як основи когнітивного та соціального розвитку дошкільника.

1.3. Значення казкотерапії у корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку

У дітей старшого дошкільного віку з діагнозом загального недорозвинення мовлення (ЗНМ) помітно виявляються глибокі порушення саме в лексико-семантичній сфері, що вимагає застосування цілеспрямованих корекційних підходів. Лексико-семантична складова мовлення охоплює не лише словниковий запас, а й здатність розуміти значення слів, встановлювати семантичні зв'язки між ними, вводити слова в різні контексти та перетворювати

їх у нові мовні комбінації. Як зазначала Л. Трофименко, якість семантичного компоненту залежить не тільки від кількості слів, а й від глибини їх осмислення, від структури смислових зв'язків, які дитина встановлює між лексичними одиницями [21; 25].

При діагностиці мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ вкрай важливо враховувати, що лексико-семантичні порушення часто маскується під інші прояви мовленнєвих порушень: дитина може вимовляти окремі слова чи фрази, але не вміє пояснити тонкі відтінки значень або використовувати слово у нетиповому контексті. Дослідниці О. Кабельнікова і Л. Савінова підкреслюють, що такі діти мають проблеми з переносним значенням слів, із словами зі стилістичним навантаженням або емоційним відтінком, навіть якщо вони знають «базову» інтерпретацію слова [26; 36].

Сучасні наукові дослідження в галузі спеціальної освіти доводять, що у дітей означеної нозології спостерігаються типові прояви лексико-семантичного недорозвинення мовлення:

- словниковий запас у таких дітей зазвичай обмежений і характеризується частими функціональними замінами: дитина може використовувати загальні слова замість точніших, або взагалі уникати нових слів;
- порушуються семантичні зв'язки: дитина важко оперує синонімами, антонімами, не завжди розрізняє відтінки значень, збої виникають при роботі з багатозначними словами;
- виникають труднощі побудови зв'язного мовлення – дитина не може логічно пов'язати слова в реченні та речення між собою, втрачається цілісність висловлювання. Деякі роботи зазначають також низьку гнучкість лексичного вибору та небажання експериментувати з новими словами [35].

У дослідженнях Н. Руденко, Х. Мурза акцентовано, що ці уміння мають бути розглянуті в їхній взаємодії – не лише як набори слів, але як мережа смислових, граматичних і контекстних взаємин [31].

У наукових працях В. Кулик подано напрями логопедичної роботи з дітьми із ЗНМ, в яких особлива увага приділяється уточненню значення слів, роботі зі смисловими зв'язками в тексті, добору лексики в межах семантичних тем, а також інтеграції усних і письмових вправ [17].

Сам же метод казкотерапії отримує чимало підтримки в сучасних педагогічно-корекційних підходах. Казкотерапія – це не просто оповідна або ігрова діяльність з казками, а системний метод, який використовує сюжетні структури, рольові гри, творче модифікування тексту, мовленнєвий аналіз слів і мотивуючий чинник для мовленнєвої активності. Як підкреслює сучасна логопедія, казкотерапія – не просто гра, а система з цілями, завданнями та структурами, що дозволяє логопеду плановірно вводити мовний матеріал [3].

Застосування казкотерапії у логопедії передбачає поетапне ведення дитини: спочатку знайомство з казкою, потім робота з лексикою (вибір нових слів, пояснення значень, порівняння з синонімами чи антонімами), далі інсценування або трансформація сюжету з фокусом на слова, після чого – переказ і творча модифікація. Такий підхід дозволяє поєднати репродуктивні й продуктивні мовленнєві задачі [9].

Вчені О. Ласточкина, Л. Коновалова зазначали, що казкотерапія має бути інтегрована, структурована, поетапна, що враховує віковий рівень дитини та індивідуальні психічні характеристики, і водночас поєднувати навчання, виховання й корекцію [16].

У межах казкотерапевтичної діяльності логопед має спеціально планувати семантичні завдання: наприклад, давати дитині список слів із казки, просити пояснити їх значення, запропонувати синонім або антонім, сформулювати речення з цим словом у новому контексті, або навіть запропонувати змінити сюжет, використавши іншу лексику. Такі завдання стимулюють проникнення дитини у внутрішню семантичну структуру слова [28].

Казка в цьому контексті дає «текстову опору» – сюжет із героями, подіями, розвитком конфлікту, що створює каркас для мовленнєвої діяльності. Дитина

отримує орієнтири (герої, дії, причинні зв'язки), що допомагає їй будувати власні висловлення з меншим когнітивним навантаженням [33].

Також важливо те, що казкотерапія має мотиваційну функцію: багато дітей із ЗНМ мають мовленнєву пасивність або страх помилки; участь у казкових сценах, можливість фантазувати, змінювати сюжет, діяти як герой – усе це знижує мовленнєві бар'єри і стимулює активне мовлення дітей із ЗНМ III рівня [7].

Крім того, в сучасних наукових працях підкреслюється, що логоказки (спеціально адаптовані казки з орієнтиром на мовленнєві цілі) можуть бути спрямовані не лише на лексико-семантичну, але й на фонетичну, граматичну корекцію мовлення одночасно. Наприклад, у методичних матеріалах логоказка може включати вправи на вимову, граматичні конструкції й лексичні вправи [10].

Застосування логопедом елементів казкотерапії допомагає долати труднощі в розвитку зв'язного мовлення, додаючи можливості змінювати сюжет, вводити нові лексичні одиниці й творити нові варіанти казок, що стимулює мовленнєві навички дітей означеної нозології.

Важливо також враховувати певні обмеження: у народних або класичних казках іноді бракує психологічної глибини для певних дітей, або мотиви можуть бути умовними, що знижує емпатичну залученість. Дослідник О. Лонська застерігає, що слід продумувати добір персонажів і сюжетів, щоб вони відповідали віку і психологічним особливостям дитини [21].

Для практичної реалізації корекційної програми з казкотерапії доцільно включати щотижневі сесії, починаючи з 10–15 хвилин, з поступовим збільшенням часу й ускладненням завдань. На початку можна обмежувати завданнями на пояснення слів і короткий переказ, потім переходити до інсценування й творчого перетворення сюжету.

Уже через кілька тижнів можна очікувати поступові зміни: дитина починає частіше використовувати нові слова, намагається пояснювати значення, формує власні речення з новими словами, намагається змінювати сюжет. Логопед має відслідковувати ці зміни за допомогою діагностичних методик (тестів на

словниковий запас, завдань на пояснення значень, аналіз зв'язності висловлювань) (табл.1.4).

Таблиця 1.4.

Значення казкотерапії у корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із (ЗНМ)

Функція казкотерапії	Типова реалізація в корекційній роботі	Очікуваний результат
<i>Мотиваційна</i>	Вибір захопливого сюжету, рольова гра, можливість змінювати сюжет	Підвищення мовленнєвої активності, бажання брати участь
<i>Структурна</i>	Сюжетна послідовність, введення героїв, причинно-наслідкові зв'язки	Покращення планування речень та зв'язного висловлення
<i>Семантична</i>	Виділення нових слів, пояснення значень, робота із синонімами/антонімами/багатозначністю	Зростання глибини розуміння лексики, гнучкість слововживання
<i>Контекстна</i>	Використання слів у нових ситуаціях, змінені варіанти сюжету, альтернативні події	Перенос лексики на інші мовні контексти
<i>Емоційно-підтримуюча</i>	Атмосфера казкової гри, мінімізація страху помилки, підтримка логопеда	Зняття мовленнєвої тривожності, готовність пробувати нові формулювання
<i>Творча</i>	Зміна сюжету, доповнення, створення нових казок, перетворення подій	Розвиток творчого

		мовлення, гнучкість у виборі слів
--	--	---

Таким чином, казкотерапія має багатовимірне значення для корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня: вона мотивує, структурно орієнтує, надає семантичні завдання, дає контекст, підтримує емоційно-вольову сферу й стимулює творчість. У кінцевому підсумку вона сприяє формуванню більш якісного словникового запасу, зміцненню семантичних зв'язків, покращенню зв'язного мовлення та підготовці дитини до шкільного мовленнєвого навантаження.

Висновок до розділу 1.

Перший розділ дослідження був присвячений вивченню теоретичних аспектів розвитку лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку:

1) Особливості формування лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) старшого дошкільного віку мають багатовимірний характер і проявляються у обмеженому словниковому запасі, труднощах встановлення семантичних зв'язків, нестійкості контекстного розуміння та спрощенні синтаксичних конструкцій. Аналіз літературних джерел дозволив визначити, що дослідженням цієї проблеми займалися українські науковці, серед яких Ю. Сіденко, Л. Пасічник, О. Левченко, Т. Філічева, М. Шеремет, С. Конопляста та З. Ленів. Розвиток лексико-семантичної складової мовлення у дітей із ЗНМ потребує системного підходу, що поєднує як розвиток активного та пасивного словника, так і формування умінь логічно узгоджувати слова в контексті, будувати прості та складні речення, оперувати синонімами, антонімами та узагальненнями.

2) Корекційна робота з дітьми із ЗНМ III рівня передбачає системне застосування лексико-семантичних, психолінгвістичних, комунікативно-ігрових, візуально-асоціативних та когнітивно-семантичних методів. Лексико-

семантичний напрям включає тематичне групування слів, роботу із синонімами та антонімами, побудову асоціативних рядів та узагальнень. Психолінгвістичний напрям спрямований на розвиток когнітивних операцій: аналіз словесних рядів, класифікація та категоризація предметів і явищ. Комунікативно-ігровий напрям активує мовленнєву ініціативу через сюжетно-рольові ігри та вправи на діалог. Візуально-асоціативний напрям використовує піктограми, схеми та ілюстрації для закріплення значень слів, а когнітивно-семантичний – інтегрує мовлення із розвитком пізнавальних процесів через обговорення, дослідницькі завдання та тематичні бесіди. Системна, поетапна реалізація цих методів забезпечує поступове формування активного та пасивного словника, семантичних полів та здатності до узагальнень, що є необхідним для розвитку зв'язного мовлення.

3) Казкотерапія є ефективним методом формування лексико-семантичної складової мовлення, оскільки поєднує сюжетну структуру, рольові ігри та творчі завдання з активізацією словника і формуванням семантичних зв'язків. Науковці, зокрема З. Ленів та Л. Пасічник, підкреслюють, що структурована казкотерапія стимулює мовленнєву активність, знижує мовленнєву тривожність та сприяє комплексному розвитку лексико-семантичних навичок. Методика передбачає поетапну роботу: знайомство з сюжетом, робота з лексикою, інсценування, переказ і творча модифікація казки, що забезпечує інтеграцію репродуктивних і продуктивних мовленнєвих завдань.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ КОРЕКЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКОТЕРАПІЇ

2.1. Діагностична методика визначення рівнів лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку

З метою вивчення рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення було проведено констатувальне експериментальне дослідження.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження стало виявлення стану лексичного розвитку, уміння встановлювати семантичні зв'язки між словами та здатності використовувати лексичні одиниці у зв'язному висловлюванні дітей із ЗНМ (ІІІ рівня). Дослідження проводилося на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №202 Криворізької міської ради, м. Кривий Ріг.

У констатувальному дослідженні брало участь 10 дітей старшого дошкільного віку (5–6 років), у яких за висновками інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) було діагностовано загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня. Дослідження проводилося упродовж квітня-травня 2025 року.

Для досягнення поставленої мети були визначені *завдання*:

- підібрати та адаптувати діагностичні завдання за методикою Л. Трофименко;
- дослідити рівень сформованості лексичного компоненту;
- виявити рівень розвитку семантичних зв'язків і значеннєвих відношень між словами;

- визначити особливості лексико-семантичного забезпечення зв'язного висловлювання.

Вибір діагностичної методики, запропонованої Л. Трофименко [35], зумовлений її спрямованістю на комплексне дослідження лексико-семантичної складової мовлення у дітей, що має особливу значущість для дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення (ІІІ рівня). Методика дозволяла виявити не лише обсяг і точність словника, але й здатність дитини встановлювати семантичні зв'язки між словами, здійснювати узагальнення та забезпечувати смислову цілісність висловлювання. Застосування цієї методики є доцільним, оскільки вона спиралася на комунікативно-діяльнісний підхід і передбачала використання природних для дитини мовленнєвих ситуацій, що підвищувало достовірність результатів обстеження.

Констатувальний експеримент включав декілька етапів:

1) *Обстеження лексичного компоненту.* Дітям пропонувалося назвати предмети, ознаки та дії за предметними і сюжетними зображеннями. Оцінювалася точність, адекватність і обсяг активного словника.

2) *Обстеження семантичних операцій.* Перевірялося уміння добирати узагальнюючі слова, встановлювати синонімічні та антонімічні відношення, пояснювати багатозначність і переносне значення слів.

3) *Обстеження використання лексичних засобів у зв'язному мовленні.* Дітям пропонувалося скласти описову або сюжетну розповідь за картинкою. Оцінювалася смислова цілісність висловлювання, точність слововживання та послідовність викладу.

Проведення діагностичного обстеження здійснювалось відповідно до чинних нормативних вимог організації логопедичної допомоги дітям із порушеннями мовлення, визначених Наказом МОН України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» та методичними рекомендаціями щодо супроводу дітей із ЗНМ [2]. Це забезпечило відповідність змісту та форм роботи віковим психолінгвістичним особливостям

дітей старшого дошкільного віку та вимогам сучасної корекційно-розвивальної практики.

Основними критеріями дослідження рівнів розвитку мовленнєвих навичок виступили:

- лексичний компонент (обсяг і точність словника);
- семантичні зв'язки (узагальнення, синонімія, антонімія, багатозначність);
- лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання.

Критерії діагностики та узагальнені рівні лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку представлено у (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

**Критерії та рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення
у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ**

Критерій обстеження	Рівні		
	Низький	Середній	Високий
<i>1. Лексичний компонент (обсяг і точність словника)</i>	Словниковий запас значно обмежений; дитина часто замінює слова узагальненими назвами або невербальними засобами; спостерігаються часті лексичні помилки.	Словник недостатньо повний; дитина здебільшого правильно називає предмети, але має труднощі у доборі точних назв ознак і дій; можливі окремі лексичні заміни.	Словник достатньо розвинений; дитина правильно й адекватно добирає назви предметів, ознак і дій, рідко допускає лексичні помилки.
<i>2. Семантичні зв'язки (узагальнення, синонімія, антонімія, багатозначність)</i>	Дитина не встановлює родо-видових відношень; не добирає синонімів і антонімів; не розуміє переносних	Дитина частково встановлює узагальнення за зразком; добирає синоніми та антоніми з труднощами;	Дитина самостійно встановлює узагальнення; правильно добирає синоніми та

	або контекстуальних значень слів.	розуміє переносне значення лише в окремих випадках.	антоніми; розуміє багатозначність і переносне значення слова відповідно до контексту.
<i>3. Лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання</i>	Висловлювання фрагментарне, коротке, малоінформативне; спостерігається порушення смислової послідовності; логічні зв'язки відсутні або слабкі.	Висловлювання загалом послідовне, але малорозгорнуте; спостерігаються труднощі у доборі точних слів; логічні зв'язки частково порушені.	Висловлювання розгорнуте, логічно послідовне; спостерігається точне та доречне використання

Розглянемо діагностичні завдання відповідно до критеріїв оцінювання лексико-семантичної складової мовлення (Додаток А, Б):

1. Обстеження лексичного компоненту мовлення (обсяг та точність активного словника)

Завдання 1. «Назви, що бачиш»

Мета: виявити рівень сформованості активного словника та точність називання предметів.

Матеріал: набір предметних картинок (5–7 зображень, бажано різних тематичних груп): рюкзак, лійка, термометр, ваза, парасолька, чайник.

Методика виконання: Дитині старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) по черзі демонструвалися зображення та пропонувалося назвати предмет. Якщо дитина не може відтворити слово, логопед уточнював: «Для чого це використовують?» або «Опиши, як ним користуються». У разі заміни слова описом фіксувалася я здатність компенсувати відсутню назву.

Оцінювання:

Високий рівень: більшість слів названо точно; опис використовується лише додатково.

Середній рівень: дитина називає знайомі предмети, але рідше використовувати замінює описом.

Низький рівень: переважають заміни описом, часті лексичні помилки або уникання відповіді.

Завдання 2. «Опиши за двома ознаками»

Мета: дослідити вміння добирати лексеми для позначення властивостей об'єктів.

Матеріал: іграшки або зображення: м'яч, лялька, квітка, автомобіль.

Методика виконання: Дитині старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) пропонувалося обрати будь-який предмет і назвати дві ознаки: колір + якість/властивість (наприклад, «великий», «легкий», «м'який», «круглий»). За потреби задавалися допоміжні запитання: «Якого кольору?», «Який він на дотик?».

Оцінювання:

Високий рівень: добір ознак точний, доречний, використовуються якісні прикметники.

Середній рівень: ознаки добираються, але іноді неточно або повторюються.

Низький рівень: дитина називає 1 ознаку або підміняє її невербальним жестом.

2. Обстеження семантичних зв'язків (узагальнення, антонімія, розуміння значень)

Завдання 1. «Зайве слово»

Мета: визначити сформованість умінь встановлювати родо-видові відношення та здійснювати семантичне узагальнення.

Матеріал: словесні ряди:

вікно – двері – підлога – стіл

собака – кіт – корова – автобус

сорочка – шапка – черевики – мама

Методика виконання: Логопед зачитував один ряд. Дитина старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівня) повинна була визначити слово, яке не підходить до групи, та пояснити, чому саме.

Оцінювання:

Високий рівень: дитина чітко визначає «зайве» слово і правильно обґрунтовує.

Середній рівень: слово визначено вірно, але пояснення нечітке або неповне.

Низький рівень: дитина не може обґрунтувати або обирає випадково.

Завдання 2. «Скажи навпаки»

Мета: перевірити сформованість антонімічних зв'язків та розуміння протилежних значень.

Матеріал: слова-стимули: великий, холодний, веселий, гіркий, легкий.

Методика виконання: Логопед називав слово. Дитина старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівня) повинна була сказати слово з протилежним значенням. У разі труднощів пропонувалася підказка через запитання: «Що буває не теплим?» або «Що буває не веселим?».

Оцінювання:

Високий рівень: швидко і правильно добирає антоніми.

Середній рівень: потребує мінімальної підказки.

Низький рівень: не розуміє принципу протилежності або дає випадкові відповіді.

3. *Обстеження лексико-семантичного забезпечення зв'язного висловлювання.*

Завдання 1. «Що сталося спочатку?»

Мета: оцінити здатність встановлювати смислову послідовність подій та будувати розповідь.

Матеріал: 3 сюжетні картинки, що відображають послідовність дії (наприклад: дитина бере лопату → саджає рослину → поливає її).

Методика виконання: Картинки викладалися у довільному порядку. Дитина старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) повинна була розкласти їх за логікою розвитку події і описати, що відбувається.

Оцінювання:

Високий рівень: розповідь послідовна, повна, з використанням зв'язок («спочатку», «потім», «далі»).

Середній рівень: послідовність правильна, але опис короткий або малорозгорнутий.

Низький рівень: порушена логіка, висловлювання уривчасте або відсутнє.

Завдання 2. «Один предмет – багато слів»

Мета: визначити здатність дитини розгорнути опис предмета через добір смислових характеристик.

Матеріал: реальний предмет або зображення (наприклад: яблуко, чашка, іграшка).

Методика виконання: Дитині старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) пропонувалося описати предмет так, щоб інша дитина, яка його не бачить, змогла уявити. Рекомендовані орієнтири для опису: що це, який на вигляд, де може бути, що з ним роблять.

Оцінювання:

Високий рівень: опис розгорнутий, містить кілька ознак і функціональних характеристик.

Середній рівень: опис є, але короткий або неповний.

Низький рівень: дитина називає лише предмет або одну ознаку.

Таким чином, у ході роботи було визначено мету та завдання діагностичного обстеження рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня). На основі теоретичного аналізу було обґрунтовано вибір та розроблено систему критеріїв оцінювання (лексичний компонент, сформованість семантичних зв'язків та лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання), а також виокремлено три рівні їх прояву: високий, середній та низький. Відповідно до

зазначених критеріїв було підібрано та адаптовано діагностичні завдання за методикою Л. Трофименко, що дозволяли дослідити обсяг і точність активного словника, здатність дитини встановлювати узагальнювальні та протилежні значення слів, а також забезпечувати смислову цілісність і зв'язність висловлювання. Завдання розроблено у вигляді практичних мовленнєвих ситуацій, що забезпечувало природність виконання та підвищувало достовірність отриманих результатів.

2.2. Результати констатувального етапу дослідження

Констатувальне обстеження лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівня) дало змогу виявити специфіку їх мовленнєвого розвитку за визначеними нами критеріями. Аналіз результатів виконання завдань, спрямованих на оцінювання активного словника, показав, що лише незначна частина дітей упевнено володіє достатнім за обсягом і точністю словником. Зокрема, високий рівень сформованості цього компонента продемонстрували 2 дітей (20%), у яких називання предметів та добір ознак були точними та доречними. Разом з тим, більшість дітей – 5 осіб (50%) – перебувають на середньому рівні, що проявляється в утрудненнях добору якісних ознак і частих зверненнях до описів замість точного називання. Ще 3 дитини (30%) мають низький рівень розвитку активного словника, що виявляється у значній кількості лексичних замінів або відсутності вербальної відповіді.

Подальший аналіз був пов'язаний із визначенням рівня сформованості семантичних зв'язків, зокрема узагальнення та розуміння антонімічних відношень. Результати вказують на більш виражені труднощі: лише 1 дитина (10%) впоралася із завданнями на рівні високих показників, демонструючи сформованість родо-видових відношень та розуміння протилежних значень. Середні показники виявлено у 4 дітей (40%), яким були потрібні додаткові запитання та підказки для уточнення. Найбільша група, а саме 5 дітей (50%), характеризується низьким рівнем, що проявляється у випадковості вибору та

труднощах пояснення власних відповідей. Це свідчить про недостатнє формування системних семантичних уявлень і труднощі в оперуванні лексико-семантичними відношеннями.

Ще більш помітними виявилися труднощі дітей у сфері лексико-семантичного забезпечення зв'язного мовлення. Виконання завдань на встановлення послідовності подій та розгортання описового висловлювання показало, що лише 1 дитина (10%) продемонструвала високий рівень, 3 дітей (30%) – середній, тоді як переважна більшість – 6 дітей (60%) – опинилася на низькому рівні. У дітей цієї групи спостерігається фрагментарність висловлювання, відсутність смислових зв'язків між реченнями, спрощена структура фрази та недостатня сформованість механізмів побудови розгорнутої розповіді.

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей
старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня)**

Критерії	Показники, що оцінювалися	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1. Обсяг та точність активного словника	Називання предметів, добір ознак, точність використання лексем	2 дітей (20%)	5 дітей (50%)	3 дітей (30%)
2. Сформованість семантичних зв'язків	Визначення «зайвого слова», добір антонімів, розуміння родо-видових відношень	1 дитина (10%)	4 дітей (40%)	5 дітей (50%)
3. Лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання	Послідовність опису події, розгортання висловлювання, смислова узгодженість	1 дитина (10%)	3 дітей (30%)	6 дітей (60%)

Для наочного узагальнення отриманих результатів констатувального етапу дослідження побудовано діаграму (рис.2.1.), що відображає розподіл дітей за рівнями сформованості лексико-семантичної складової мовлення відповідно до

визначених критеріїв. Візуалізація дозволяє простежити кількісні співвідношення між високим, середнім та низьким рівнями мовленнєвого розвитку, а також виявити найбільш проблемні компоненти та напрями подальшої корекційної роботи.

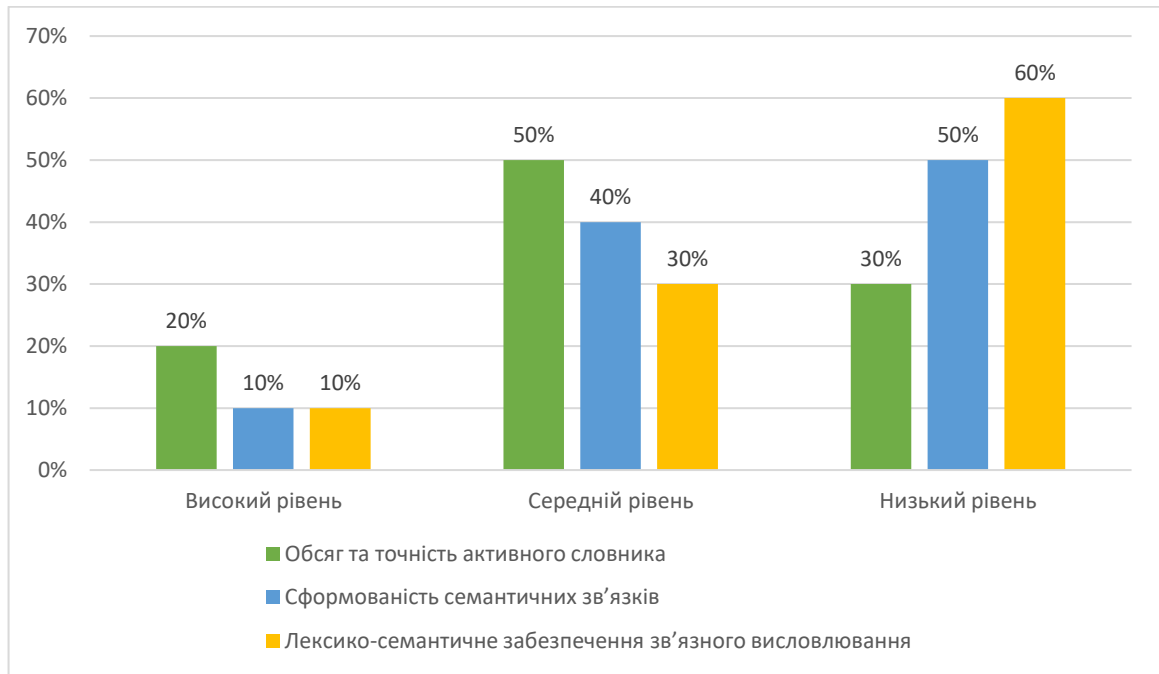

Рис.2.1. Рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня)

Отримані результати констатувального дослідження свідчать про нерівномірну сформованість складових лексико-семантичного розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня). Зокрема, за критерієм обсягу та точності активного словника високого рівня досягли 20% дітей, середнього – 50%, тоді як 30% мають низький рівень. За критерієм сформованості семантичних зв'язків лише 10% дітей продемонстрували високий рівень, 40% – середній, і 50% мають суттєві труднощі у встановленні значеннєвих відношень. Найбільш проблемним виявилось лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання: високий рівень – 10%, середній – 30%, низький – 60% дітей.

Таким чином, більшість дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) характеризуються недостатньою сформованістю семантичних операцій і труднощами у використанні мовних засобів для побудови зв'язних

висловлювань, що обумовлює необхідність цілеспрямованої корекційної роботи, спрямованої на розвиток словника, зміцнення значеннєвих зв'язків та вдосконалення мовленнєвої компетентності в процесі комунікації.

2.3. Ефективність впровадження казкотерапії та її вплив на розвиток лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку

Казкотерапія є одним із сучасних корекційно-розвивальних методів, що ґрунтується на емоційно-пізнавальному впливі казкового сюжету на дитину та забезпечує умови для активізації мовленнєвих процесів. Діти із загальним недорозвиненням мовлення (III рівня) характеризуються недостатнім обсягом активного словника, неточністю використання слів, труднощами у встановленні семантичних зв'язків між поняттями та слабо розвиненою здатністю до побудови зв'язних висловлювань. Казка, як особлива форма моделювання досвіду, створює безпечний та мотивуючий контекст, у якому дитина не лише сприймає мовлення, але й активно включається у його відтворення, інтерпретацію та переосмислення.

Формувальний етап експериментального дослідження проводився на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №202 Криворізької міської ради, м. Кривий Ріг.

Мета формувального експерименту полягала у розробці, впровадженні та перевірці ефективності комплексу корекційних занять із використанням елементів казкотерапії, спрямованих на розвиток лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Завданнями формувального етапу експериментального дослідження виступили:

- розвиток лексичного запасу дітей через слухання, переказ та обговорення змісту казок;

- формування розуміння смислових зв'язків у мовленні шляхом визначення послідовності подій, характеристики героїв, їхніх дій та мотивів у казці;
- сприяння активізації словотворчих і граматичних умінь через складання простих та поширених речень на основі казкового сюжету;
- розвиток уміння описувати предмети, явища та персонажів за опорою на образні засоби, використані у тексті казки;
- формування комунікативної ініціативності та вміння вести діалог через інсценізацію фрагментів казки, рольове програвання ситуацій, драматизацію;
- розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мовлення через співпереживання героям, вираження власних почуттів;
- стимулювання мовленнєвої активності через творче продовження або зміну сюжету (вигадування альтернативних кінцівок, нових героїв, ситуацій).

Логопедична робота (Додаток В) впроваджувалася протягом трьох місяців (з вересня по листопад 2025 року). Формувальний етап здійснювався у формі індивідуальних та підгрупових занять із дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Заняття проводилися три рази на тиждень з послідовним використанням елементів казкотерапії.

Тривалість одного заняття становила 30–35 хвилин, однак на початковому етапі з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та їх мовленнєвих можливостей вона могла бути скорочена до 25–30 хвилин. Поступове ускладнення змісту проходило відповідно до принципів доступності, послідовності та емоційної підтримки дитини.

Формувальний експеримент складався з підготовчого та основного етапів, кожен із яких мав свою мету, завдання та організаційні особливості.

1. Підготовчий етап.

Метою підготовчого етапу було створення оптимальних педагогічних та корекційно-розвиткових умов для впровадження казкотерапії в логопедичну

роботу з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

На цьому етапі були здійснені такі заходи:

1. Аналіз індивідуальних мовленнєвих особливостей дітей за результатами констатувального діагностування.
2. Добір і адаптація казкового матеріалу, відповідно до вікових та мовленнєвих можливостей дітей (народні, авторські, терапевтичні казки).
3. Створення розвивального мовленнєвого середовища, сприятливого для емоційного та комунікативного включення (використання театралізованих ляльок, масок, іграшок-персонажів, предметно-ігрових атрибутів).
4. Підготовка серії занять із включенням елементів казкотерапії (слухання, обговорення, реконструювання, драматизація, творчий переказ).
5. Ознайомлення дітей із моделями поведінки персонажів, формування позитивного емоційного фону для сприймання казки.

Таким чином, підготовчий етап забезпечив мотиваційно-емоційне підґрунтя для результативного здійснення основного етапу формувального експерименту.

2. Основний етап.

Основний етап полягав у цілеспрямованому відпрацюванні мовленнєвих умінь із використанням засобів казкотерапії.

Зміст корекційної роботи був спрямований на:

1. розширення та активізацію словникового запасу на основі казкових текстів;
2. формування семантичних зв'язків між предметними та мовленнєвими образами;
3. розвиток навичок побудови розгорнутого висловлювання за сюжетною опорою;
4. удосконалення граматичної структури мовлення у процесі діалогічних та монологічних висловлювань;

5. формування навичок розуміння причинно-наслідкових зв'язків у тексті;

6. розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мовлення та комунікації.

На заняттях використовувалися такі форми роботи:

- казкові бесіди;
- реконструювання сюжету;
- колективне та індивідуальне переказування;
- складання творчого закінчення;
- драматизація та рольові діалоги;
- створення «власної казки» за опорними схемами;
- мовленнєві ігри за мотивами казки.

Систематичне використання казкотерапії забезпечувало поступове підвищення самостійності, зв'язності та виразності мовлення, а також зростання інтересу до мовленнєво-комунікативної діяльності (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Система логопедичних занять з елементами казкотерапії для старших дошкільників із ЗНМ (ІІІ рівня)

№	Казка / сюжет	Мета	Основні завдання заняття	Види діяльності	Матеріал
1	«Рукавичка»	Викликати інтерес до казкового персонажного світу.	Формувати вміння називати персонажів. Розвивати розуміння послідовності подій.	Слухання казки, розгляд ілюстрацій, діалог-бесіда.	Ілюстрації, іграшки-тварини, рукавичка-макет.
2	«Колобок»	Розширити словник на позначення дій.	Закріплювати дієслова (котиться, співає, тікає). Формувати прості речення.	Інсценізація, мовленнєва гра «Що робить?».	Маски персонажі в, круглий макет «колобка».

3	«Теремок»	Формувати навички узгодження слів у реченні.	Уточнити назви тварин та їх ознак. Розвивати конструкції «маленький – великий».	Колективне переказування, драматизація.	М'які іграшки, макет будиночка.
4	«Коза-дереза»	Розвиток уміння передавати характер героя.	Вчити передавати інтонаційно образ. Розвивати діалогічну форму мовлення.	Рольова гра, діалог за ролями.	Маски, атрибути для сценки.
5	«Лисичка-сестричка і вовк-панібрат»	Формувати зв'язні висловлювання.	Учити передавати сюжет послідовно. Активізувати слова-назви явищ природи (лід, вода).	Складання розповіді за картинним планом.	Серія сюжетних ілюстрацій паличка-«водичка».
6	«Півник і двоє мишенят»	Уточнення значень слів, розвиток причинно-наслідкових зв'язків.	Формувати вміння відповідати на питання «чому?». Вчити робити елементарні висновки.	Казкова бесіда, проблемні запитання.	Ілюстрації, фланелеграф.
7	«Курочка Ряба»	Розвиток творчого висловлювання.	Стимулювати фантазію. Створювати нові сюжетні варіанти.	Творчий переказ, колективне складання кінцівки.	Картки-підказки з діями та персонажами.
8	«Казка про добрі серця» (авторська)	Формування емоційно-ціннісного	Розвивати вміння	Бесіда про емоції,	Ляльки-маріонетк

	<i>терапевтична)</i>	ставлення до мовлення.	висловлювати почуття. Закріплювати ввічливі формули мовлення.	сюжетно-рольова гра.	и, картки емоцій.
--	----------------------	------------------------	--	----------------------	-------------------

Проведення логопедичних занять із використанням казкотерапії було спрямоване на створення емоційно безпечного та розвивального простору, у якому дитина могла б природно включитися у мовленнєву діяльність. Казкові сюжети виступали основою для формування нових мовленнєвих моделей, збагачення словника, уточнення значень слів, активізації розуміння та вживання лексико-граматичних конструкцій. Через образи персонажів діти мали можливість засвоювати нові слова не ізольовано, а в контексті соціальної взаємодії, поведінкових ситуацій і моральних виборів, що сприяло кращому запам'ятовуванню та перенесенню мовних явищ у власне мовлення.

Особливе значення у формуальному експерименті мало включення елементів драматизації, діалогічної взаємодії та рольового озвучування персонажів. Такі форми роботи стимулювали розвиток мовленнєвої ініціативи, допомагали долати мовленнєві труднощі через наслідування інтонаційних зразків, сприяли розвитку емоційної виразності та комунікативної впевненості. У ході занять підсилювалася активність дітей із ЗНМ III рівня, покращувалося розуміння послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формувалася здатність логічно та послідовно висловлювати власні думки.

У процесі формуального етапу, після систематичного використання казкотерапії у логопедичній роботі, було повторно обстежено лексико-семантичну складову мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівня). Аналіз одержаних результатів дозволив визначити рівень сформованості мовленнєвих умінь відповідно до визначених критеріїв.

1. Обсяг та точність активного словник. У більшості дітей спостерігалось впевненіше вживання назв предметів та явищ, точніше добирання ознак і

властивостей об'єктів. Діти частіше використовували якісні та відносні прикметники, а також розширювали власні висловлювання за рахунок описових характеристик. Високий рівень сформованості активного словника було встановлено у 4 дітей (40%), середній – у 4 дітей (40%), а низький рівень зафіксовано у 2 дітей (20%). Це свідчило про збільшення словникового запасу та підвищення точності лексичного вибору.

2. *Сформованість семантичних зв'язків.* Діти продемонстрували покращення у розумінні родо-видових співвідношень, визначенні «зайвого» слова, доборі антонімічних пар та встановленні смислових залежностей між одиницями мови. Зростала здатність пояснювати власний вибір та аргументувати висловлювання. За результатами обстеження високий рівень сформованості семантичних зв'язків було виявлено у 3 дітей (30%), середній – у 5 дітей (50%), низький – у 2 дітей (20%).

3. *Лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання.* Діти проявляли покращену здатність до побудови розгорнутих висловлювань, встановлення логічної послідовності подій та смислового узгодження речень. Активно використовувалися мовленнєві зв'язки («спочатку», «потім», «далі», «а потім»), а висловлювання ставали змістовнішими та структурованішими. Високий рівень сформованості цього компонента було відзначено у 4 дітей (40%), середній – у 4 дітей (40%), низький – у 2 дітей (20%).

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) після формувального етапу дослідження

Критерії	Показники, що оцінювалися	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1. Обсяг та точність активного словника	Називання предметів, уживання ознак, точність лексичного добору	4 дітей (40%)	4 дітей (40%)	2 дітей (20%)

2. Сформованість семантичних зв'язків	Розуміння родо-видових ознак, визначення «зайвого», добір антонімів, пояснення смислових зв'язків	3 дітей (30%)	5 дітей (50%)	2 дітей (20%)
3. Лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання	Побудова послідовного висловлювання, смислова узгодженість, використання мовних зв'язок	4 дітей (40%)	4 дітей (40%)	2 дітей (20%)

Для узагальнення отриманих результатів формувального етапу дослідження було здійснено аналіз рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) за кожним із визначених критеріїв. Дані таблиці свідчать про позитивну динаміку мовленнєвого розвитку дітей: зросла кількість вихованців, які продемонстрували високий рівень сформованості активного словника, семантичних зв'язків та уміння будувати зв'язне висловлювання; відповідно скоротилася кількість дітей із низькими показниками.

Для наочного відображення змін сформованості лексико-семантичної складової мовлення побудовано діаграму (рис. 2.2.), яка демонструє співвідношення дітей із високим, середнім та низьким рівнями мовленнєвого розвитку після проведення корекційно-розвивальної роботи на основі казкотерапії. Візуалізація результатів дозволяє простежити загальне підвищення показників та підтверджує ефективність упроваджених корекційних заходів.

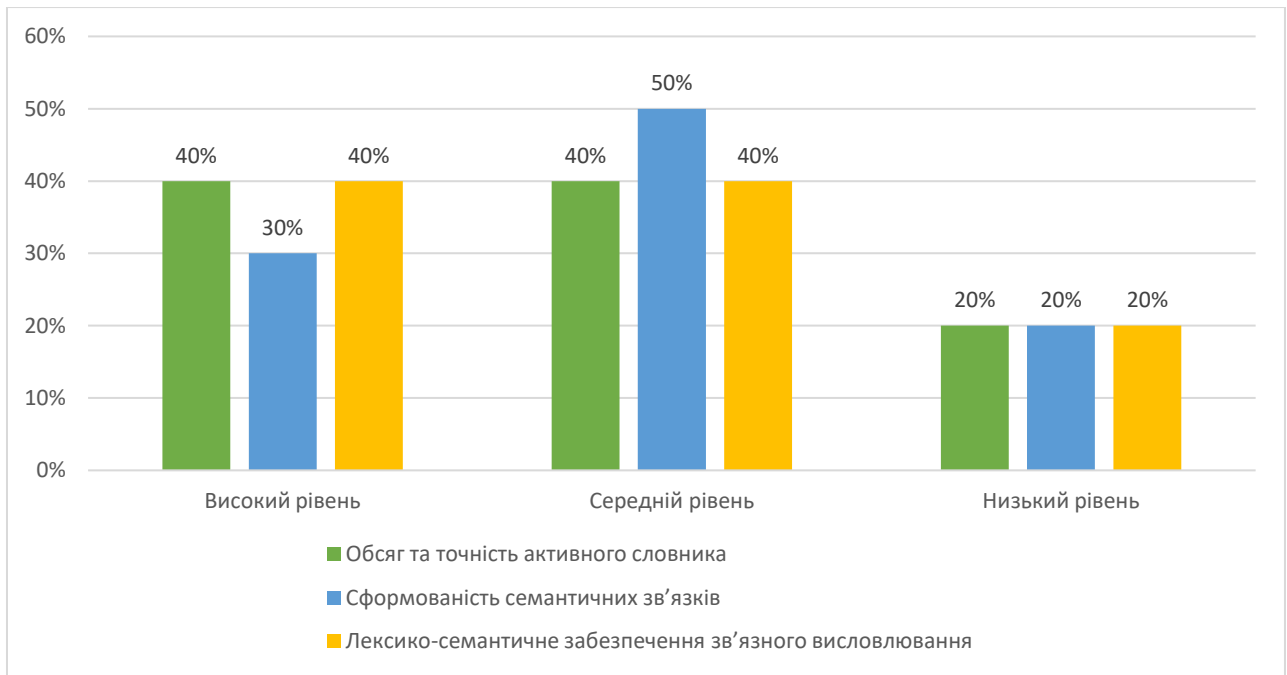

Рис.2.2. Рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) після формувального етапу дослідження

Аналіз діаграми дає змогу простежити загальні зрушення в рівнях сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) після проведення формувального етапу дослідження. Спостерігається збільшення кількості дітей із високим та середнім рівнями розвитку, тоді як чисельність дітей із низькими показниками зменшилася. Такі зміни свідчать про позитивну динаміку в оволодінні активним словником, формуванні семантичних зв'язків та вдосконаленні уміння будувати зв'язні висловлювання.

З метою підтвердження ефективності корекційно-розвивальної роботи на основі казкотерапії проведено порівняння результатів констатувального та формувального етапів дослідження (рис.2.3.).

Аналіз динаміки рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (ІІІ рівня) показав позитивні якісні зрушення після проведення формувального етапу корекційної роботи. Встановлено, що за критерієм обсягу та точності активного словника частка дітей з високим рівнем сформованості зросла з 20% до 40%, що свідчить про

розширення словникового запасу, уточнення значень лексем та підвищення здатності до їх усвідомленого використання у мовленні.

Схожа тенденція спостерігалася й щодо сформованості семантичних зв'язків: кількість дітей, які продемонстрували високий рівень розуміння родових відношень та антонімічних кореляцій, збільшилася з 10% до 20%. Це свідчить про покращення операцій смислового узагальнення та диференціації, формування системності лексичних уявлень.

Найбільш помітні зміни відбулися у сфері лексико-семантичного забезпечення зв'язного висловлювання: кількість дітей з високим рівнем сформованості зросла з 10% до 30%. Покращилися вміння встановлювати логічну послідовність подій, підтримувати смислові зв'язки між реченнями, добирати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання. Таким чином, результати свідчать про ефективність запропонованої системи корекційних занять, спрямованої на розвиток семантичної організації мовлення та збагачення словникового запасу дітей.

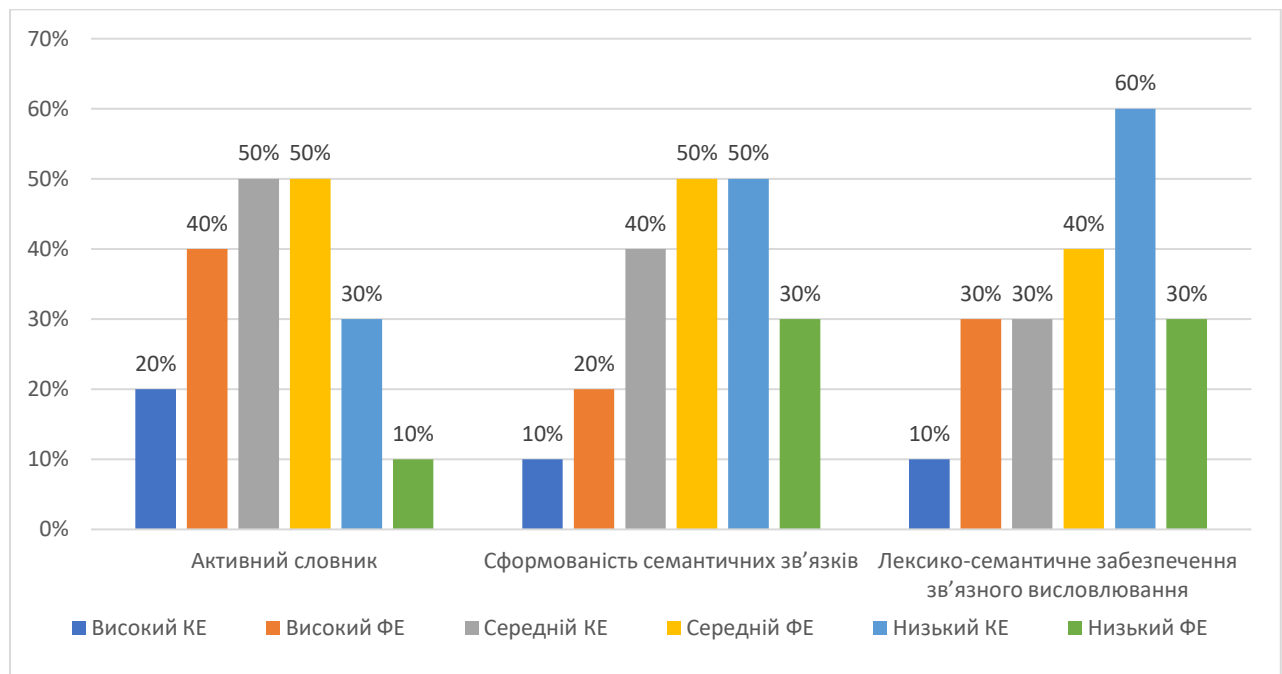

Рис.2.3. Динаміка рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення дітей із ЗНМ (ІІІ рівня) на констатувальному та формувальному етапах дослідження

Отже, аналіз результатів формувального експерименту засвідчив позитивну динаміку за всіма трьома діагностичними критеріями. Спостерігалось зростання кількості дітей із високим та середнім рівнем сформованості лексико-семантичної складової мовлення, а також зменшення кількості дітей із низьким рівнем. Особливо значними виявилися зміни у розвитку зв'язного мовлення та здатності встановлювати смислові зв'язки між словами та висловлюваннями. Це підтверджує, що казкотерапія є ефективним корекційним засобом, здатним не лише розвивати мовні навички, а й впливати на емоційно-вольову та соціальну сферу дітей.

Висновки до розділу 2.

Другий розділ дослідження був присвячений вивченню практичних засад корекції лексико-семантичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку засобами казкотерапії:

1) Обґрунтовано мету, завдання та методичні засади констатувального дослідження, спрямованого на визначення рівнів сформованості лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (III рівня). На основі методики Л. Трофименко визначено систему критеріїв оцінювання, що охоплює лексичний компонент, сформованість семантичних зв'язків та здатність дитини забезпечувати зв'язність висловлювання. Адаптований комплекс діагностичних завдань дав змогу повно і цілісно дослідити мовленнєвий розвиток дітей у природних умовах мовленнєвої взаємодії. Отже, діагностична методика, використана на констатувальному етапі, є адекватною поставленим завданням і дозволила об'єктивно визначити індивідуальні мовленнєві потреби дітей із ЗНМ для подальшої корекційної роботи.

2) Результати констатувального етапу дослідження засвідчили недостатню сформованість лексико-семантичної складової мовлення у більшості дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівня). Зокрема, у дітей переважають труднощі в доборі точних лексем, встановленні семантичних

зв'язків, розумінні узагальнюючих та протилежних значень слів, а також у побудові логічно послідовних і розгорнутих висловлювань. Найбільш проблемним компонентом виявилося лексико-семантичне забезпечення зв'язного мовлення, що проявляється у фрагментарності, непослідовності та недостатній смисловій цілісності висловлювань. Отримані дані підкреслюють необхідність впровадження спеціально організованої та системної корекційної роботи, спрямованої на розвиток словника, зміцнення значеннєвих зв'язків та формування навичок побудови зв'язного висловлювання.

3) Обґрунтовано доцільність використання казкотерапії як ефективного засобу розвитку лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівня). Впровадження комплексу логопедичних занять із використанням казкового сюжету забезпечило підвищення мовленнєвої активності, збагачення словника, уточнення значень слів, розвиток семантичних операцій та удосконалення навичок побудови зв'язних висловлювань. Емоційна привабливість, образність та ігровий характер казкотерапії сприяли підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої діяльності та створенню сприятливих умов для її розвитку. Отже, систематичне використання казкотерапії у логопедичній роботі є результативним засобом корекції лексико-семантичних порушень мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи на тему «Корекція лексико-семантичної складової мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами казкотерапії» було реалізовано мету дослідження та вирішено всі поставлені завдання.

1) Проаналізовано психолого-педагогічну та логопедичну літературу, що дало змогу визначити теоретичні засади формування лексико-семантичної складової мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) III рівня. Встановлено, що для цієї категорії дітей характерні обмежений активний і пасивний словник, нечіткість семантичних зв'язків, труднощі в розумінні переносних значень і недостатня здатність до узагальнення. Науковці підкреслюють необхідність системного, поетапного підходу до розвитку лексико-семантичних структур мовлення з використанням ігрових і творчих методів, серед яких казкотерапія посідає особливе місце як ефективний інструмент мовленнєвої корекції.

2) Визначено критерії та рівні сформованості лексико-семантичної складової мовлення, а також обґрунтовано вибір діагностичної методики Л. Трофименко, що дала можливість оцінити рівень розвитку активного словника, сформованість семантичних зв'язків і лексико-семантичне забезпечення зв'язного висловлювання. Констатувальний етап дослідження показав, що лише 10–20 % дітей мали високий рівень сформованості лексико-семантичних умінь, тоді як більшість (50–60 %) перебували на середньому рівні, а 30–40 % – на низькому. Це підтвердило наявність системних труднощів у розвитку лексико-семантичних процесів та необхідність упровадження спеціально розробленої програми корекційної роботи.

3) Третє завдання передбачало розроблення та апробацію формувальної програми, спрямованої на розвиток лексико-семантичної складової мовлення засобами казкотерапії. Формувальний етап складався з підготовчого та основного періодів. Підготовчий етап охоплював добір відповідних казкових сюжетів, створення мотиваційного середовища, ознайомлення дітей із

персонажами та змістом казок. На основному етапі проводилися індивідуальні та підгрупові заняття, у ході яких діти слухали, обговорювали, інсценували й творчо змінювали казкові сюжети, засвоюючи нові слова, розширюючи активний словник і тренуючись у зв'язному мовленні. Під час занять використовувалися різні види роботи: добір синонімів і антонімів, тлумачення переносних значень, складання описових і сюжетних висловлювань, що сприяло усвідомленому вживанню лексики та формуванню смислових зв'язків між словами.

4) Порівняння результатів констатувального і формувального етапів показало позитивну динаміку за всіма критеріями. Кількість дітей із високим рівнем сформованості лексико-семантичної складової мовлення зросла з 10–20 % до 30–40 %. Водночас частка дітей із низьким рівнем зменшилася майже вдвічі – з 40–50 % до 20 %. Діти продемонстрували збільшення обсягу активного словника, підвищення точності слововживання, покращення розуміння родових, синонімічних і антонімічних відношень, а також розвиток уміння будувати логічно послідовні й смислово узгоджені висловлювання.

Отже, результати експериментального дослідження підтвердили ефективність застосування елементів казкотерапії у корекції лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Використання казкових сюжетів забезпечило комплексний вплив на мовленнєву, пізнавальну й емоційно-вольову сфери дитини, сприяло формуванню позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності, зниженню мовленнєвої тривожності, розвитку творчої ініціативи та комунікативної активності. Таким чином, поставлені завдання дослідження виконано повністю, а мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування елементів казкотерапії у розвитку лексико-семантичної складової мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня – досягнута.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розширенні вивчення впливу казкотерапії на розвиток мовленнєвих і когнітивних процесів дітей із

різними рівнями загального недорозвинення мовлення, зокрема у поєднанні з іншими корекційними методами – арт-терапією, музикотерапією, ігротерапією. Подальшого наукового осмислення потребує питання застосування казкотерапевтичних технологій в інклюзивному середовищі, що дозволить дослідити її можливості у формуванні комунікативної компетентності, соціальної взаємодії та емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохіна Т., Сіденко Ю. Значення казкотерапії у збагаченні словника дітей з порушеннями мовлення старшого дошкільного віку. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. За заг. Ред. Ковшар О. В., Суятинової К. Є. Кривий Ріг: КДПУ. 2025. С. 131-135.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: Т. Піроженко; Авт. кол-в: Н. Гавриш, О. Брежнєва, О. Байєр та ін. Київ: Видавництво, 2021. 45 с.
3. Бойчук Ю. Д., Казачінер О. С. Основні педагогічні прийоми, які застосовуються в казкотерапії. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 26. С. 79–85.
4. Буряк С. Казка як засіб розвитку мовлення дитини дошкільного віку. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 26 червня 2023 року). Луцьк, 2023. С. 28–32.
5. Віннічук А. П. Український фольклор: навч. посіб. Вінниця: ТОВ. «Твори», 2018. 168 с.
6. Голуб А. В. «Логопедична робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення: практичні рекомендації». *Практична логопедія*. 2019. № 2. С. 33–40.
7. Духонченко О. О. Казка як засіб розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 016 «Логопедія» / наук. керівник Ю. Р. Мацкевіч. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 101 с.
8. Єрмакова О. М. Використання дидактичних ігор у логопедичній роботі з подолання недоліків лексико-граматичного ладу мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців: зб. наукових праць. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип. 10. С. 132-135.
9. Замелюк М. І. Казкотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія у просторі сучасного дошкільного закладу. *Науковий вісник*

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. С.14–19.

10. Зіновчик В. М. Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Становлення і розвиток 88 педагогіки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 23-24 грудня 2017 року). Івано-Франківськ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 135–137.

11. Ільїних Ю. Українські чарівні казки як засіб розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернетконференції (м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця : ТОВ «МеркьюріПоділля, 2021. Вип. 10. С. 80–84.

12. Карпенко С. Д. Проблеми українського казкознавства в парадигмі сучасних досліджень. *Літературознавство. 2020. № 77. С. 74–82*

13. Казачінер О. С., Бойчук Ю. Д. Розвиток зв'язного мовлення дітей за допомогою логоказок. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя, 2022. Вип. 80, т. 1. С. 49–53.

14. Кібець А. А., Турубарова А. В. Особливості сформованості лексикограматичної сторони мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика : збірник тез V регіональної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19 травня 2017 р) Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2017. С. 148–150.

15. Кобилецька Л. Малі фольклорні жанри як чинник розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 50. С. 311–315.*

16. Коновалова Л. М., Ласточкіна О. В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. 2017. С. 28–31.
17. Кулик В. Формування лексико-семантичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ III рівня засобами творчої гри. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*: зб. наукових праць. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип. 11. С. 21–26.
18. Лактіонова О. М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*. 2020. № 4. С. 186–189.
19. Левіна Р. Є. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 188 с.
20. Логопедія: підручник / За ред. М. К. Шеремет. Вид. 5-те, Київ: Видавничий Дім «Слово». 2018. 856 с.
21. Лонська С. Казка як засіб корекції зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: зб. наукових праць. Житомир: ФОП Левковець, 2024. С. 156–159.
22. Макарова В. Н. Діагностика розвитку мовлення дошкільників: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 80 с.
23. Малюга А. О. Використання казки у розвитку словника прикметників дітей дошкільного віку з ЗНМ. Харківський природний форум: матеріали наукової конференції (м. Харків, 18-19 травня 2023 р.). Харків, 2023. С. 296–298.
24. Мельничук Л. Б. Малі фольклорні жанри як засіб розвитку мовлення у старшому дошкільному віці Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.- гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). Рівне : ВПНЗ «МЕГУ», 2023. С. 185–187.

25. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навч. посіб. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 123 с.

26. Молошна І. А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119–123.

27. Омельченко Н., Харченко Т. Використання національного фольклору в логокорекційній роботі зі старшими дошкільниками. Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії: матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Суми, 25 травня 2023 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 191–194.

28. Павлюк Т., Тишкун В. Особливості використання казкотерапії у розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти : матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської (м. Рівне, 12 листопада, 2021 р.). Рівне: Видавець О. Зень, 2021. С. 131–132.

29. Пахненко Д. Художньо-мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору. Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (м. Суми, 28 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 110–113.

30. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно методичний комплекс. Київ. 2012. 258 с.

31. Руденко Н. М., Мурза Х. В. Експериментальне впровадження системи роботи з формування виразності мовлення у дітей із ЗНМ III рівня засобами усної народної творчості. Сучасна логопедія: матеріали VIII

Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (м. Київ, 19-20 жовтня 2022 року). Київ, 2022. С. 264–269.

32. Сергеева В. Ф. Пізнавально-виховні можливості української народної казки у освітньо-корекційній роботі з дітьми, що мають затримку психічного розвитку. Горизонти освітньої інклюзії: витоки становлення, сучасний стан, перспективи розвитку. Збірник тез доповідей науково-методичного семінару (29 вересня – 1 жовтня 2022 рок, м. Луцьк / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк,. Луцьк: ФОП Іванюк В. П., 2022. С. 98–101 с.

33. Скоромна Т. Казка як засіб формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді : збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 127–131.

34. Сорокун К. Вплив фольклору на мовленевий розвиток дітей із порушенням мовлення. Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, 94 практика : матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 30-31 березня 2023 р.). Умань: Візаві, 2023. С. 165–167.

35. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Інститут спеціальної педагогіки: НАПН України. 2014. Київ. 72 с.

36. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ : Програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.

37. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія Кіровоград: ІмексЛТД, 2014. 104 с.

38. Тронько В., Бутенко В. Українська казка в сучасному закладі дошкільної освіти. Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: збірник

наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С.П., 2022. С. 131–136.

39. Doli-Kryeziu S. Fairy Tales and the Lingual and Intellectual Development in Preschoolers. *European Journal of Language and Literature Studies*. 2023. № 1. P. 72–87.

40. Kizi A. Z. K. Use of folk games in speech therapy. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*. 2022. № 1. P. 49–52.